

UČITELJSKI TOVARIŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja v 1. in 15. dan vsakega meseca, ter stoji za vse leto 3 gold., a za pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise vzprejema uredništvo, naročnino in oznanila pa R. Milic-eva tiskarna v Ljubljani.

Štev. 5.

V Ljubljani, 1. marcija 1885. l.

XXV. leto.

„Vzrejte ljudstvo!“

„Vzrejte ljudstvo!“ je glasilo zdanjega veka. Kdo pa naj vender vzreja ljudstvo? Gotovo nihče drugi, nego ljudski učitelj; njemu veljajo te važne besede.

Kakšno mesto pa ima ljudski učitelj v javnem življenji, da se mu naklada tako velika naloga? Če temu vprašanju pravično odgovarjamo, moremo reči, da je njegovo mesto v javnem življenji, žalibog, jako nizko, tako da je skoraj vsak rokodelec bolj prost, kakor pa učitelj. Učitelj je pri izpolnovanju te važne naloge navezan sam na-se; on premalo dobiva vnanje pomoči in podpore. Učitelj sam naj bi torej to težavno nalogo izvrševal, in on je skoraj nič, ali vsaj prav kaj malega.

Njegovo gmočno stanje je takó borno, posebno pri nas na Kranjskem, da more svoje utrujene moči za postranske zaslužke uporabljati, ako jih sploh dobí; če ne, se more pa prav bojevati za vsakdanji kruh; kje je potem toliko časopisov, kateri se učitelju ponujajo, in kje potrebne knjige?

Naj bi vender naši poslanci užé pričeli enkrat vsaj na to delovati, da bi se ljudskemu učitelju, če ne užé plača povišala, vsaj petletne doklade nekoliko zvikšale. Pravično bi bilo, da bi se mu v pokojnino tudi vštevata leta, v katerih je še začasno služil. Ko namreč učiteljski pripravnik dostojí preizkušnjo zrelostno, mora najmanj dve leti služiti, predno sme priti k preizkušnji učiteljske zmožnosti, od katerega časa se mu po naši dež. postavi štejejo službena leta. Po tem merilu mora tedaj ljudski učitelj služiti 42 let — tedaj dalje kot vsak drug uradnik.

Kakšno pa je politično stanje učiteljevo? Jako žalostno — in pri vseh teh okoliščinah naj bode učitelj nekaka podoba višje avtoritete; on naj samo z veljavo svojim učencem zapoveduje, ter naj jih brez potrebnih pripomočkov ustrahuje in še celó take otroke, kateri hočejo biti prosti sinovi popolnoma prostega časa.

Pri vsem tem pa more učiteljeva veljava zadostovati za kakih 80 do 100 ali še celó do 150 otrok! Pa še ni dosti. Delo njegovo dela jako težavno tudi pedagogika, katera tirja, da naj učitelj poedinstvuje ali individualizira; on naj spozná toliko število otrok do dna srca, ter naj si njihove kreposti in slabosti zapiše v svoj dnevnik, kakor da bi bilo vse to otročja igrača. Saj v dušo človekovo ne moremo tako lahko zreti, kakor v čisto gorsko jezero, v katerem se naj manjši kamenček lahko vidi ter preštejemo tudi lahko vse rastline v njem; vender iz duše in srca ne moremo tako brati, kakor iz knjige.

Toliko se zahteva od učitelja in tako strogo zahteva, da more vse do pičice izpolnovati.

Da bode torej naša šola vzgojilnica, odložite učitelju nekoliko njegovega težkega bremena; ne napolnajte mu razreda s prevelikim številom otrok ter uslišite v časih njegove želje, njegove ponižne prošnje!

Sveta dolžnost vsake občine, dežele in države je, da učitelje podpira ter jim kolikor mogoče lajša njihovo težavno delo.

„Vzrejjajte ljudstvo!“ Te besede naj ne veljajo samo učitelju, ampak razlegajo naj se tudi v druge kroge — tje, od koder učitelj pričakuje pomoči in podpore.

— mn —

Knjiga Slovénka

XIX. veku.

Janez Leopold Šmigoc, r. v Halozah 6. jun. 1787, učil se v Gradcu, bil naposled Ptujskega gradú oskrbnik, u. 14. avg. 1829 v Ptuj. Spis njegov je:

Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre. Durch viele Uebungsstücke zum Uebersetzen erläutert, mit einer auserlesenen Sammlung von Gesprächen, und einem Radical - Wörterbuche versehen, herausgegeben von Johann Leopold Schmigoc. Grätz 1812. 8. 319. (Slovanka I. 235. Šaf. 60.)

Delo svoje poklanja pisatelj Ignaciju grofu Attems. — V predgovoru razkazuje, kako je znanje Slovenskega jezika potrebno obrtniku, vradniku, duhovnu na kmetih, pa tudi po mestih v deželah Avstrijskih, „denn die Zahl der Slowenischen Einwohner unsers Kaiserthums überwiegt bey weiten die Gesamtzahl aller übrigen Völker dieser Monarchie“. — Pa ugovarja se, da je naš jezik še preubožen, da ni slovstvenih pomočkov. To je nekoliko res; imamo sedaj slovnico Kopitarjevo. V ta namen naj služi tudi moja, in — „Freunde der Slowenischen Sprache, traget nach euren Kräften bey, diese unsere Muttersprache in die literarische Welt zu erheben; lassen wir den Muth ja nicht sinken bey allen Beschwerlichkeiten, die sich uns entgegen stellen, denn blicken wir hin auf die mit der unsrigen so sehr verwandte Sprache der Russen und Böhmen, auf welche Stufe ist nicht diese durch den Vater der Slowenen, Herrn Dobrowsky, und jene durch Herrn Heym gekommen, bemühen wir uns in die Stufe dieser und anderer berühmten Slawen zu treten; dann wird die literarische Welt sehen, welchen Schatz unsere Sprache enthält; aber aufsuchen müssen wir ihn, und der Welt zeigen, dass unsere Sprache reich ist“. — Nato pripoveduje, kako je vravnana pričujoča slovnica. — Sklanje ima štiri: I. Dolžnik. II. III. Duša. Živad. IV. Lice. — Pri moških in srednjih Dat. u (i), Loc. i (u); — om, am, oma — ama; oj: z dušoj, živadjoj. — Lep, -iga, -imu. Lepši -a -o. Eden -en, ena, eno; jezer, tavžent; dva jezera. — Jez, jaz, jest: ti (ta), ta, to. Sem — sim, sma — sme, boma — bodema, bova. Sprege loči tri: I. zdigavam; II. grizem; III. motim. Berž, taki; vunder, vonder. — Iz zmladletka im Frühlinge (mlado letje, sprotletje t. j. proti letje, spomlad, vuletje t. j. v' leto; s kaže zvezo s prejšnjim letnim časom str. 135); s kladvom, s pametjoj, njemi (str. 142). Dopršne in nedopršne glagole razpravlja vže po Kopitarju (str. 156. .) — K vzgledu: „Noben človek nima zróka se pred spovednikom (spovednitelom) svoje grehe spoznati báti, kajti on se né pred bogom, de vunder vse človečke dela pred njegovimi očmi razkrite ležijo, grešiti bal“ ima tole opazko: „Bevor ich noch gegenwärtige Grammatik zu schreiben anfang, wollte ich alle dergleichen Wörter in nik, als: vučenic, spovednik, odrešenik, u. d. gl. verwerfen, und die Ausgänge in nitel machen, denn der Ausgang in nik ist allzeit passiv und nicht activ; und also

Da bode torej naša šola vzgojilnica, odložite učitelju nekoliko njegovega težkega bremena; ne napolnajte mu razreda s prevelikim številom otrok ter uslišite v časih njegove želje, njegove ponižne prošnje!

Sveta dolžnost vsake občine, dežele in države je, da učitelje podpira ter jim kolikor mogoče lajša njihovo težavno delo.

„Vzrejjajte ljudstvo!“ Te besede naj ne veljajo samo učitelju, ampak razlegajo naj se tudi v druge kroge — tje, od koder učitelj pričakuje pomoči in podpore.

— mn —

Knjiga Slovénka

XIX. veku.

Janez Leopold Šmigoc, r. v Halozah 6. jun. 1787, učil se v Gradcu, bil naposled Ptujskega gradú oskrbnik, u. 14. avg. 1829 v Ptuj. Spis njegov je:

Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre. Durch viele Uebungsstücke zum Uebersetzen erläutert, mit einer auserlesenen Sammlung von Gesprächen, und einem Radical - Wörterbuche versehen, herausgegeben von Johann Leopold Schmigoc. Grätz 1812. 8. 319. (Slovanka I. 235. Šaf. 60.)

Delo svoje poklanja pisatelj Ignaciju grofu Attems. — V predgovoru razkazuje, kako je znanje Slovenskega jezika potrebno obrtniku, vradniku, duhovnu na kmetih, pa tudi po mestih v deželah Avstrijskih, „denn die Zahl der Slowenischen Einwohner unsers Kaiserthums überwiegt bey weiten die Gesamtzahl aller übrigen Völker dieser Monarchie“. — Pa ugovarja se, da je naš jezik še preubožen, da ni slovstvenih pomočkov. To je nekoliko res; imamo sedaj slovnico Kopitarjevo. V ta namen naj služi tudi moja, in — „Freunde der Slowenischen Sprache, traget nach euren Kräften bey, diese unsere Muttersprache in die literarische Welt zu erheben; lassen wir den Muth ja nicht sinken bey allen Beschwerlichkeiten, die sich uns entgegen stellen, denn blicken wir hin auf die mit der unsrigen so sehr verwandte Sprache der Russen und Böhmen, auf welche Stufe ist nicht diese durch den Vater der Slowenen, Herrn Dobrowsky, und jene durch Herrn Heym gekommen, bemühen wir uns in die Stufe dieser und anderer berühmten Slawen zu treten; dann wird die literarische Welt sehen, welchen Schatz unsere Sprache enthält; aber aufsuchen müssen wir ihn, und der Welt zeigen, dass unsere Sprache reich ist“. — Nato pripoveduje, kako je vravnana pričujoča slovnica. — Sklanje ima štiri: I. Dolžnik. II. III. Duša. Živad. IV. Lice. — Pri moških in srednjih Dat. u (i), Loc. i (u); — om, am, oma — ama; oj: z dušoj, živadjoj. — Lep, -iga, -imu. Lepši -a -o. Eden -en, ena, eno; jezer, tavžent; dva jezera. — Jez, jaz, jest: ti (ta), ta, to. Sem — sim, sma — sme, boma — bodema, bova. Sprege loči tri: I. zdigavam; II. grizem; III. motim. Berž, taki; vunder, vonder. — Iz zmladletka im Frühlinge (mlado letje, sprotletje t. j. proti letje, spomlad, vuletje t. j. v' leto; s kaže zvezo s prejšnjim letnim časom str. 135); s kladvom, s pametjoj, njemi (str. 142). Dopršne in nedopršne glagole razpravlja vže po Kopitarju (str. 156. .) — K vzgledu: „Noben človek nima zróka se pred spovednikom (spovednitelom) svoje grehe spoznati báti, kajti on se né pred bogom, de vunder vse človečke dela pred njegovimi očmi razkrite ležijo, grešiti bal“ ima tole opazko: „Bevor ich noch gegenwärtige Grammatik zu schreiben anfang, wollte ich alle dergleichen Wörter in nik, als: vučnik, spovednik, odrešenik, u. d. gl. verwerfen, und die Ausgänge in nitel machen, denn der Ausgang in nik ist allzeit passiv und nicht activ; und also

bedeuten die Wörter vučnik, spovednik, odrešenik, Schüler, Beichtkind, der Erlöste, und nicht Lehrer, Beichtvater, und Erlöser, sondern diese Wörter heissen vučitel, spovednitel, odrešnitel; weil aber alle bisher geschriebenen Bücher Wörter nach der ersten Art haben, so wollte ich keine Revolution mit meinem Werke anfangen, bey einem künftigen Wörterbuche müssen aber dergleichen Wörter umschaffen werden (S. 171).^a — Wörter-Sammlung (179 — 194): Religion véra, véranstvo; Tröster odžalnik, poveselnik, rezveselnik; Judenthum židovstvo: turska, hajdovska vera; meša, krain. maša; Gedächtniss zapomnaj, zapomlaj; Emsigkeit marlivost, perzadlivost; Verführung zavod: Faulenzer vmajuh; Liederlicher Mensch nemarjak; fantič, pajbič, punca, divičtvo, ženkica itd. — Gespräche im Umgange zur Uebung im Slowenisch Reden, und zur Erhaltung der Geläufigkeit in der Slowenischen Sprache (195—236). Polsko delo. Živinska reja. Pčelarija. Preja (240). Kleines Wörterbuch mit einigen Wurzel-Abgeleiteten- und Zusammengesetzten Wörtern (241—319). — Na primer bodi:

„Pčelarija (Čbelarija, Čmelarija). Pčele ali čmele, nar skerblivejše stvári so dvoje sorte, domače ino divje, domače stanujejo v' volnjakih, divje pa v štorih, al pak v bednjih, to je, v votlem drévji. Kak berž z' zmládlétka toplo gračuje, se čbele iz pčeljakov podajo, ino išejo cvetejoče rože, po kérih vojsk zbirajo. Če polétji sonce prižága, rojijo se čbele, znaminja, da se bojo skoro rójile, je, da se čbele, kére se rojiti hočejo, tri, štiri, ali več dnov préje pred lukno čmeljakovo spravijo, z' včéra dolgo bernijo; tudi matica, kak eni pravijo, pred rojom popeva. Kadàr se čele rojijo, se preje nad čmeljakom veršijo, kak se dále podajo; de pa se oné ostanovijo, ino ne odletijo, se njim v zvonce zvoní, ali v druge réči klepeče, ali se z vòdoj poškraplajo. Če si je roj sedel, móre se on z nečím pokriti, da ga sonce ne dosegne, ino ne pretira; iz večera, po sončnem zahodi se ón v panj (v koš), kerí je z medom pomazan, spravlja. Pčele nosijo sèt, ino delajo piskriče na šest voglov, polnijo nje z medom; sètje (setovje) pri ognji rezpušeno da vojsk, iz kérega se sveče zlévajo, ino druge reči delajo. Iz meda se med (medica) kuha (238 — 239).“

Urban Jarnik, r. 11. maja 1784 na Potoce v Ziljski dolini duhovnije sv. Štefana, učil se v Celovcu, mašnik l. 1806., kaplan v Čanjčah, v Podkrnosu, v Celovcu, župnik v Šmihelu in naposled v Blatogradu, kjer je u. 11. jun. 1844.

Pisariti je jel Jarnik l. 1812 ter priobčevati svoje umotvore v vezani in nevezani, slovenski pa nemški besedi v domovinskem listu „Carinthia“ in poznej v „Kärntnerische Zeitschrift“. Delovanje njegovo, znamenito vzlasti v starinoslovji in v jezikoznanstvu, popisano je vže tu in tam. Dobro ga je ob kratkem opisal A. Janežič v „Vodnikovem Spomeniku“ l. 1859. str. 112—115; posebno na tanko pa prof. J. Scheinigg po zapuščini in v spomin njegove stoletnice v „Kresu“ III. IV. l. 1883. 4. Naštejejo naj se tukaj le njegova dela ter pokažejo po nekterih vzgledih. — Mej tiskanimi nahaja se:

1) Zbér lepih ukov za Slovensko Mladíno iz Némškiga ino Latinskiga prestavljenih, iz Staro-Slavenskiga ino Pemškiga preravnanih, nikoterih pa novo zloženih od U. J. V Celovcu, per Joanezu Leonu, Štamparju, 1814. 12. XII. 106. Po predgovoru „Na Bravca“ sledí „Kazavie“: Bučelica. Razgovor od žegnanih reči . . od Božjih potov . . Herkul na razpotju. Zvezdje. Basen. Fridolin, ali hod k-Fužini (Schiller). Nauki v podobah. Basni, ktere se Ezopu perpišejo. Iz Latinskiga, iz Pemškiga na sedajno Slovenščino — na Slovenji jezik preravnane. 100 Pemskih Pripovesti itd. — Na primer bodi iz „Predgovora“:

„Lubi rojak! treba je, mislim, de se kratko pogovarjava, prej ko tote bukvici bereš. V-njih ne boš našel le samo novih ino za žejo svoje duše veliko dobriga perdobivnih naukov, temóč tudi en nov pravopis (ortografijo), z-katerim si se more biti še malo

soznanil, doklér nimaš vsakdar priložnosti, nove v Slovenjim jeziku na svetlobo dane bukvi dobiti ino brati, de bi zvedel, kako se sedaj pravopis Slovénski na bolši strán obračová. Nova v-Lublani v-leto 1808. od Gosp. Kopitarja na svetlobo dana Gramatika je nam v-našim jeziku en nov pot pokazala, kako bi mogli čisto Slovenščine pisati, govoriti, ino tako po malim se drugim Slovincam približovati. Bóg dal! de oi vsi pi-sarji njegove lepe opomene nasledovali. — V totej Gramatici najdeš in jaz pišem: dobro jutro nam. dobru jutru; dal, bil n. dav, biv; svét, réč n. svjet, rieč ali rič; Bog n. Bueg; klešče n. kleše; v-hiši n. v' hiši; dobrega, dobrej n. dobriga, dobri; ki, ka, ko; nebese, okna n. nebese itd. — Ohrani moj lubi Bravec! tote kratke opomene, ino dočakaj z meno v kratkim tejsti veselí čas, ko bojo visoko vučeni moži za vse Slovence k navadnim latinskim čerkam (puštabam) še druge Slovenskimu jeziku namerjene izumili, kakor je Slovenski Apostel ino Škof sveti Kiril k starim Gerkskim čerkam nove Sloven-skim glasovam lastne izmislil, ino z temi za Slovence sveto pismo z pomočjo svojga bratra Metodija na njih materni jezik prestavil, ino sveto mešo Slovenji bral. Čakaj dotle, ino vidil boš več bukev na svetlobo priti, dokler se materni jezik vsako leto bolj čistil, trébil, ino poglajšal bode. To ti k-tvojmu veselju pové Tvoj prijatelj — Zložnik totih bukvic“. — Iz knjižice same:

Bučelica.

Bučel'ca délovna éréz polje bučí,

Brez dela neutrudna níkol ne sedí.

Z-bučenjam se vsede od cvétja na cvét,

Z-bučenjam polépsa nam stvarjeni svét itd.

Pa nektere iz Pemskih na Slovenske preravnane Pripovésti: „Brez mehirja pla-vati. Blagur ribam v vodi. Jaz gospod, ti gospod, kdo bode svinje pasel? Glad je osla gosti navučil. Kdor hoče biti per pokoju, perpravi se prej k boju. Kdor se z mečam ob-hoduje, se od meča poskoduje. Na jeziku nosi med, v sercu krije jed. Sneg v peči sušiti. Velike Gospode imej prijatele, al ne soséde. Kar mladi ne vejo, jim starí povejo.“

2) Sadje-Reja ali Navuk, kako se more prav lahko, ino v' kratkem času nikar ko veliko dobreh, ino zdraveh dreves podrediti, temóč tudi naržlahtnejši sadje zadobiti. Iz Niemškega v' Slovenji jezik prenešen, ino pomnožen. V' Celovcu 1817. Per J. Leonu, miestnemu Natiskavcu. 8. XVI. 96. — Sadjereja je dvojna: vsakdanja (I. razklad 1—54) ino izvumljena (II. razklad 54—96). Na razgled bodi:

„Besieda na kmete, ino na vsakega, ki le za štiri pedí zemle ima. Lubi moji ludi! Kdo je med vami, kateri bi ne videv, ne očutiv, da njegove hišne potrebe od dnu do dnu rastejo? — Davki so povišani, posli so drajši; kovači, kolarji vse sorte delavci svoj zaslužik vzdigujejo; oblačilo, pijača, vse, kar potrebujete, na viš lieze; kamer so vaši očovi z eno petico prišli, vi še z rajnišam ne zajdete; z eno besiedo! vse kar za se, ali za svojo hišuvanje potrebujete, je dva- ali trikrat drajši, kaker je nekdeji bilo ... — Kako morete prav lahko, v kratkem in tako reči zastoja ktiri rajniš perdobiti ... To opravilo se lahko brez zamude vsega drugjega déla opravi, tudi brez škode drugeh dobičkov; še zemle ino skerbi ne potrebuje toliko, ino vender je še po velko krajeh le malo štima-na — jaz menim Sadje-reja ... Spravite se tedaj, lubi moji Slovenci na to opravilo, ko vam ga bom v teh bukvicah razkladav; pojte v svoje verte ino travnike obsadit jih z sadunosnimi drevési; pa ravnajte tako, kaker se vam bo povédelo! — V teh bukvicah bote našli, kak' se vse to zgodí. Prav zvésti jih preberite, pa ohranite in bogajte tudi, kar bote brali. Ino čel v kakeh lietah se vaše hiše med lepo cvetečimi drevesi skrijejo; ino v jeseni veje od sadja potvarjene jemejo pokati; tedaj spomnite hvaležni na može, ktiri nam take bukvice pišejo, ino tak spomin je vsa plača, kar je za svoje delo želó.“

3) Molitne bukvice za otroke. V Celovcu 1817.

4) Jedro keršanskih resnic. Iz Nemškiga prestavil Urban Jarnik, Fajmošter v Némškim Š-Miheli. V Celovcu 1820, natisnil Antoni Gelb, Natiskavic. 8. 134. Vsebina je: I. Bog proti človeku (1—38); II. Človek proti Bogu (39—108); III. Kaj brumnosti v bran stoji, ino s-čém se more jej na pomoč priti (109—134). Kazavice, ktiri kaže glave ino verste svetiga pisma, iz ktiriga so resnice v teh bukvih po besédi zbrane. Pogrešbe.

5) Evangelji ino branje na vse nedéle ino svetke celega leta. V Celovcu 1811 (Šaf. 103).

6) Evangelji na posebne dneve svetega posta. V Celovcu 1821. (Šaf. 104).

7) V duhi katolške cerkve moleč Kristjan. Zložil je Firšt Alexander od Hohenlohe itd. Izbranje poglobitnejših molitev, tretjič iz perviga spisanja natisnjenih itd. sedaj pa preslovenjenih, ktirim se je na koncu mešna pésen perstavila. V Celovcu 1822. A. Gelb. 12. 96 (Šafařik 146. P. Dańko ABC. 5—7).

8) Kleine Sammlung solcher altslavischen Wörter, welche im heutigen windischen Dialecte noch kräftig fortleben. Ein Beytrag zur Kenntniss der alten hochslovenischen Büchersprache. Zusammengetragen und herausgegeben von U. J. Klagenfurt. A. Gelb 1822. 8. 79. — Namen in vzrok tej knjižici razodeva v besedah:

„Uiberall war man bemüht, die ältesten Denkmähler der jezt lebenden Sprachen aufzusuchen, um ihre Gestalt, die sie im Alterthume hatten, dem gegenwärtigen Zeitalter aufzuschliessen. Warum sollte dies nicht auch im Slavischen geschehen, welches schon im neunten Jahrhundert durch die Meisterhand des heil. Kyrill's klassische Form und Würde erhielt. In dieser alten Gestalt lebt die slavische Sprache noch heut zu Tage, durch traurige Schicksale vom Westen verdrängt, wo sie zuerst aufblühte, im europäischen Nord- und Südost als Kirchen- und als theologische Büchersprache fröhlich fort. Ihr so nahes Verhältniss mit dem Slavischen in Kärnten, Krain und Steyermark soll in dem vorliegenden kleinen Wörterverzeichnisse zur Freude der Sprachgenossen aufgedeckt werden ... Die Zahl der gesammelten Wörter hätte wohl stärker ausfallen müssen, wenn ich mir nicht vorgesetzt hätte, blos eine Probe über das Kirchen-Slavische mit Bezug auf die Karantanische Mundart zu liefern.“

9) Windische Sprachlehre v. O. Gutsmann. VI. Aufl. Klagenfurt bei F. v. Kleinmayr 1829. 8. 108.

10) Versuch eines Etymologikons der Slowenischen Mundart in Inner-Oesterreich. Nach verlässlichen Quellen bearbeitet von Urban Jarnik, landesfürstlichem Pfarrer zu Mossburg. Klagenfurt 1832. F. v. Kleinmayr. 8. XXII. 243. — „Vorerinnerung“ je spisal bil vže l. 1830, in ondi pravi:

„Vorliegende Arbeit, ein gedrängtes Wurzelwörterbuch, der slowenischen Mundart ist in dieser Form der erste, freilich noch unvollkommene, Versuch, die Wörter benannter Sprache in etymologische Ordnung zu bringen, und so, sowohl dem einheimischen als fremden Lehrling den Bau derselben aufzuschliessen, ihm die Erlernung zu erleichtern, als auch den Weg zur Vergleichung mit anderen verwandten Mundarten allmählig vorzubereiten; denn diese letztere Tendenz wird bei den neueren Philologen fast aller Dialekte mit ganz besonderer Aufmerksamkeit berücksichtigt, was in der Folge von grossem Nutzen werden kann“ itd. — Knjiga, znamenita v jezikoslovji, je vravnana po Dobrovskega osnovi, po glasovni sorodnosti, ktero je posnel tudi Metelko, in razlagujejo se korenike in debila v treh vrstah: I. Wurzelsylben mit einem (1—28), II. mit zwei (28—156), III. mit drei und mehr Grundlauten (157—240).

11) Dopis iz Koruške od Bratomira Dolinskoga (Ilirska Danica 1837. III. 8) z geslom: „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas (Letopis Slov. Matice 1877 str. 149—159). — Ljubica (Nar. Pesn. Ilir. Stanko Vraz. 1839. str. 188). — Obraz slovenskoga narčja u Koruškoj. Od Urbana Jarnika. S uvodom i opazkami od St. Vraza (Kolo. I. 1842. str. 41—57). Na primer 'Jdi:

„Značaj sadašnjega slovenskega jezika istina Bog takov je, da Dobrovski primoran bude postaviti ga s ruskim, sàrbskim i hàrvatskim u jednu istu glavnu vàrstu. Nu sasvim time još i dan danas nosi na licu pečat, po kom sudeći uvidjamo, da mora da je bio nêgda u prastaro vrême u bližnjem savezu sa sêvero-zapadnimi narčji poljskim i českim. Zato i dan danas jezikoslovac, koj hoće, da iztraži to narčje, nemože sasvim dobro uspěti, ako pri svom poslu neobrati očuh i na česko i na poljsko sa svojimi podnarčji. Istina, to je narčje dobilo mnogo gledeć na blagoglasje, odkako ga je vrême odcépilo sileno od sêvero-zapadnih Slavenah i približilo užje dolnoj jednokàrvnoj bratji: nu opet moramo priznati, da je pri tom i mnogo izgubilo, najpače onu jakost u izrazu, kojom se ponose naša sêverna bratja Česi i Poljaci. — Znaci slovenskoga narčja u obće. Razlike slovenskoga u današnjoj Koruškoj . . Razrčja (Junsko. Rožansko. Ziljsko).“

Netiskani so ostali Jarnikovi spisi na pr.:

a) Bildung des Zeitwortes. Ein Versuch nach Dobrowsky's Methode — z geslom: Inventis facile est addere. — b) Die ersten Herzoge Kärntens oder kurzgefasste Geschichte der Bekehrung der Karantaner Slaven und der Gründung des Herzogstuhles. Nach alten Quellen bearbeitet von U. J. Pfarrer zu St. Michael am Salfelde (1826). — c) Nemško-slovenski . . , nemško-slovensko-latinski . . , nemško-slovenski slovar v odlomkih — Deutsch-wind. Wörterbuch (Šaf. 70). — d) Sammlung der Wurzelwörter in den slawischen Mundarten mit einigen wichtigen Stammwörtern. — e) Sammlung fremder Wörter, die in den slaw. Mundarten als nothwendig (eigene Namen der Völker, Personen, Länder, Berge, Flüsse u. dgl.) oder mit geringer Veränderung aufgenommen, wie auch solcher, die durch wechselseitige Revision und Aufnahme der einheimischen gut gebildeten Wörter entbehrlich werden können. — f) Nevarnosti mladih ludi ali kratki Navuk, kako se imajo otroci ino mladenči pred nesrečo varovati. Eno preslovenjenje iz Nemškiga jezika skoz rajn. visoko vredniga Gosp. J. Japelna Korarja v Celovcu, sedaj pa pregledano ino po novim pravopisu preravnano od U. J. — g) Vergleichung des polnischen Rhinesmus (e, ie, a, ia) mit ähnlichen Wurzellauten der slavischen Mundarten. — h) Gebäude des lateinischen und slavischen Verbuns in seiner fortlaufenden Harmonie dargestellt. — i) Pisma do Vodnika, Slomšeka, St. Vraza, Sreznjevskega, Metelka, Primica, Kopitarja itd. itd. —

„Smelo moremo trditi, da ga ni slovstvenega dogodka sploh, za ktereга bi se ne bil Jarnik zanimal ali ne bil njemu sodelavec: Slovnica Dobrovskega in Metelkova, brizinski spomeniki, abecedna vojska, slovenski slovar, Kranjska Čbelica (II—IV.), ilirstvo, narodno blago, ethnografija in stara zgodovina slavnega Gorotana in še druga vprašanja manje važnosti pričajo nam jasno o njegovej marljivosti in vsestranskej naobraženosti! . . . Jarnika imamo torej staviti med probuditelje Slovencev in vzlasti koroških Slovencev. On nam naj bode zgled, ki nas navdušuje za domačo stvar. Kot pesnik podal je rojakom svoje mnogotere pesme in predstavljaj druge iz nemškega; spisaval je prostemu národu pobožne in podučne knjige; trudil se je kot filolog na znanstvenem polji, da se uravná slovenski pismeni jezik po zdravih načelih in da se očisti materinščina tujih izrazov; sestavljaj je obširne slovarje; opisal nam je kot zgodovinar ono slavno dobo kralja Sama in pokristjanjenje Gorotana; razkril je svojim rojakom s silo naravnih zakonov

napredujočo germanizacijo na Koroškem; bil je marljiv nabiratelj narodnega blaga in ustanovitelj slovenskega narečjeslovja; konečno izvrsten narodni pedagog in duhovnik po volji božje itd. (Kres III. IV. — cf. Jezičnik IX. XV.)^{*)} — Na primer bodi le še:

Moj sedanji kraj.

Za herbtom je skalna gora
Pravi se Kernos pri nas,
Je za Špice 'na podpora
In za pevca pa Parnas.

Spodaj zvira Hippokrene
Čisti zvirk za pevce vse,
Belkaste on pluje pene
Umnost pev'c iz njega p'je.

Tuki društvo Muz stanuje,
Gracije se sučejo;
Sam Apollo tu kraljuje,
Njega citre slišimo.

Na Slovence.

— — — — —
— — — — —
Tudi modrica slovenska
Zvupa se perpevlati;
Njej prijazna grata nemška,
Sesterno per njej sedi.

Zarja lepa se razliva
Čez slovenji Goratan,
Zbuja dremanje častliva,
Oznazuje svetli dan.

Slava bode spet slovela,
Ki Slovencem da ime;
Po deželah se raznela,
Perdobila češčenje!

Slovstvena zgodovina v slovenski ljudski šoli.

(Piše **Gradimir.**)

(Dalje.)

Josip Ogrinec.*)

(Glej 22. berilno vajo: „Strnéno polje.“)

Josip Ogrinec se je rodil v 5. dan aprila 1844. l. v Podgorji pri Kameniku na Gorenjskem. Latinske šole je izvršil v Ljubljani, ter se je potem na vseučilišči v Zagrebu učil pravoslovja. L. 1866. pa otide na vseučilišče na Dunaj, kjer se je učil naravoslovja, ker se je bil namenil, da postane profesor. L. 1872. dobí začasno učiteljsko službo na gimnaziji v Novem Mestu na Dolenjskem, a užé drugo leto pride v enaki lastnosti na gimnazijo v Vinkovce na Hrvatsko, kjer dobí 1878. l. stalno učiteljsko službo. Žalibog, ni dolgo užival dobrote svoje službe; umrl je v 13. dan maja 1879. l. še le 35 let star.

V Ogrinci smo izgubili Slovenci rodoljubnega, pridnega in spretnega slovenskega pisatelja. Akopram je moral v dijaških svojih letih mnogo trpeti radi uboštva, vendar počel je bil užé celó mlad z veliko marljivostjo in vztrajnostjo delovati v blaginjo milemu svojemu národu. Svoje spise je priobčeval po različnih časopisih in društvih; posebno sloví zaradi svojih „obrazov iz narave“, katere je priobčeval po „Glasniku“ (1868. l.) in po „Dunajskem Zvonu“ (1870. l.). Naravo-opisni njegovi sestavki so tako izvrstni, da boljših do zdaj ni spisal noben Slovenec! Spisal je tudi izvirno gledališko igro „V Ljubljano jo dajmo“, „Kje je meja? dalje povest „Solnce in senca“, „Vojni-mir“ in še mnogo družega.

^{*)} Sledeča razprava je zadnjič po naključji izostala. Slediti bi morala takoj razpravi o „Franklinu in Lesarji“. **Pis.**

napredujočo germanizacijo na Koroškem; bil je marljiv nabiratelj narodnega blaga in ustanovitelj slovenskega narečjeslovja; konečno izvrsten narodni pedagog in duhovnik po volji božje itd. (Kres III. IV. — cf. Jezičnik IX. XV.)^{*)} — Na primer bodi le še:

Moj sedanji kraj.

Za herbtom je skalna gora
Pravi se Kernos pri nas,
Je za Špice 'na podpora
In za pevca pa Parnas.

Spodaj zvira Hippokrene
Čisti zvirk za pevce vse,
Belkaste on pluje pene
Umnost pev'c iz njega p'je.

Tuki društvo Muz stanuje,
Gracije se sučejo;
Sam Apollo tu kraljuje,
Njega citre slišimo.

Na Slovence.

— — — — —
— — — — —
Tudi modrica slovenska
Zvupa se perpevlati;
Njej prijazna grata nemška,
Sesterno per njej sedi.

Zarja lepa se razliva
Čez slovenji Goratan,
Zbuja dremanje častliva,
Oznazuje svetli dan.

Slava bode spet slovela,
Ki Slovencem da ime;
Po deželah se raznela,
Perdobila češčenje!

Slovstvena zgodovina v slovenski ljudski šoli.

(Piše **Gradimir.**)

(Dalje.)

Josip Ogrinec.*)

(Glej 22. berilno vajo: „Strnéno polje.“)

Josip Ogrinec se je rodil v 5. dan aprila 1844. l. v Podgorji pri Kameniku na Gorenjskem. Latinske šole je izvršil v Ljubljani, ter se je potem na vseučilišči v Zagrebu učil pravoslovja. L. 1866. pa otide na vseučilišče na Dunaj, kjer se je učil naravoslovja, ker se je bil namenil, da postane profesor. L. 1872. dobí začasno učiteljsko službo na gimnaziji v Novem Mestu na Dolenjskem, a užé drugo leto pride v enaki lastnosti na gimnazijo v Vinkovce na Hrvatsko, kjer dobí 1878. l. stalno učiteljsko službo. Žalibog, ni dolgo užival dobrote svoje službe; umrl je v 13. dan maja 1879. l. še le 35 let star.

V Ogrinci smo izgubili Slovenci rodoljubnega, pridnega in spretnega slovenskega pisatelja. Akopram je moral v dijaških svojih letih mnogo trpeti radi uboštva, vendar počel je bil užé celó mlad z veliko marljivostjo in vztrajnostjo delovati v blaginjo milemu svojemu národu. Svoje spise je priobčeval po različnih časopisih in društvih; posebno sloví zaradi svojih „obrazov iz narave“, katere je priobčeval po „Glasniku“ (1868. l.) in po „Dunajskem Zvonu“ (1870. l.). Naravo-opisni njegovi sestavki so tako izvrstni, da boljših do zdaj ni spisal noben Slovenec! Spisal je tudi izvirno gledališko igro „V Ljubljano jo dajmo“, „Kje je meja? dalje povest „Solnce in senca“, „Vojni-mir“ in še mnogo družega.

^{*)} Sledeča razprava je zadnjič po naključji izostala. Slediti bi morala takoj razpravi o „Franklinu in Lesarji“. **Pis.**

Naša dolžnost je, da se spominjamo prerano umrlega, rodoljubnega in marljivega pisatelja, Josipa Ogrinca!

J. P i n t a r.

(Glej 43. berilno vajo: „Pozdravljam, domovina, te!“)

Josip Pintar se je rodil v 9. dan februarja 1860. l. v Pilštanji na Štajerskem. Šolal se je domá, v Celji in v Ljubljani. Dognavši učiteljišče, učiteljeval je v Sromljah pri Brežicah na Štajerskem pet let; a zdaj slušbuje v Koprivnici v Kozjanskem okraji.

Josip Pintar se pečá užé od svojega 13. leta s pesnikovanjem. Njegove pesnice so natisnjene v „Zvonu“, „Popotniku“, „Vrtcu“ in „Slavčku“. Pisateljsko imé mu je „Savo Zoran“.

A. p l. H u m b o l d t.

(Glej 55. berilno vajo: „Živalsko življenje po stepi južno-amerikanskej“.)

Izboren nemški pisatelj in največji natoroznanec svojega časa je bil Aleksander plemeniti Humboldt. Rodil se je 1769. l. v Berlinu, ter baš tukaj umrl 1859. l. Prepotoval je Evropo in tropično Ameriko. Pet let je živel v Ameriki ter gojil natoroznanske vede. Kasneje je potoval po Sibiriji in ob Kaspiškem morji. Slavno delo njegovo je „Kosmos“, knjiga, v kateri vsestransko opisuje prepotovani svet. Knjiga le-ta je prevedena skoro v vse jezike omikanih národov. Humboldt je pisal kaj lepo nemščino ter nazivljejo ga „kneza prirodoznancev“.

F r. H a u p t m a n n.

(Glej 65. berilno vajo: „Občujoče posode“.)

Jako delaven mož na prirodoslovnem polji je Fran Hauptmann, zdaj profesor na učiteljiškem izobraževališči v Gradci na Štajerskem. Rodil se je v 2. dan marcija 1847. l. pri Sv. Križi nad Mariborom. V našem berilu se nahaja več Hauptmann-ovih prirodoslovnih sestavkov. Spisal je tudi „Fiziko za ljudske šole“ ter sodeluje marljivo pri „Kresu“, listu, ki izhaja v Celovci.

F r. P o v š è.

(Glej 99. berilno vajo: „Pogozdovanje“.)

Velik prijatelj kmetijstva je Fran Povšè. Rodil se je 1. januvárja 1845. l. v Kresniških Poljanah za Faro na Kranjskem. V šolo je hodil najpreje v Ljubljani, kjer je tudi gimnazijo dovršil. Potem se je šel učiti kmetijstva v ogrski Stari Grad (Altenburg) na tamošnje višjo kmetijsko šolo. Izurivši se v kmetijstvu pride 1869. l. za učitelja na kmetijsko šolo v Gorico (na Primorskem), kjer deluje še zdaj in sicer kakor vodja tega zavoda.

Fran Povšè ni le izboren učitelj, nego tudi vrlo marljiv in zaslužen kmetijski pisatelj. Najimenitnejše njegovo delo je „Umni kmetovalec“, knjiga imajoča tri zvezke in ki jo je izdala družba sv. Mohora 1875. l. Vrh tega je Povšè uredoval „Slovenskega Gospodarja“ skozi 15 let, ter od nekdanj marljivo sodeluje tudi pri „Novicah“.

Povšè je mož blagega srca. Slovenci na Goriškem so vrlemu možu skazali zaupanje s tem, da so ga volili deželnim poslancem, ter ga tudi v drugih ozirih odlikovali. A Povšè-tove zasluge je priznal tudi naš vladar, podelivši mu zlati križ s krono.

F. K o č e v a r.

(Glej 100. berilno vajo: „Les“.)

Ferdo Kočevár je bil računarsk uradnik v Zagrebu. Porodil se je v Žavci na Štajerskem 1834. l. ter umrl v Gradci 1878. l. Najimenitniše njegovo delo je „Kupčija

in obrtnija^a; knjiga, katero je izdala družba sv. Mohora. Tudi v našem berilu je nekaj njegovih sestavkov.

Friderik Müller.

(Glej 102. berilno vajo: „Nauki za kmetovalca“.)

Friderik Müller je nemški pisatelj, porojen 1823. l. Berilna ta vaja je torej le poslovenjena.

J. Bolle.

(Glej 119. berilno vajo: „Pravilna aviloreja“.)

J. Bolle je rodom Lah, porojen v Trstu 1850. l. Zdaj je učitelj na kmetijski šoli v Gorici. On piše izvirno laški ter se njega sestavki le poslovenjujejo.

J. Woldřich.

(Glej 145. berilno vajo: „Hranitba“.)

Woldřich (izgovori: „Voldrič“) je zdravnik in nemšk pisatelj živeč na Dunaji. Njegovo „Somatologijo“ (t. j. nauk o človeškem telesu) je poslovenil profesor Fran Erjavec in se zdaj ta knjiga tudi rabi v slovenskih srednjih šolah.

Dr. G. Ipavec.

(Glej 146. berilno vajo: „Domača lekarna“.)

Doktor Gustav Ipavec je zdravnik v Št. Jurji na spodnjem Štajerskem; porojen je 1831. l. On slovi tudi kot slovensk skladatelj. Tudi za šolsko mladino je uglasbil nekaj pesmic; n. pr. „Plevica“, „Predica“, in dr. (Konec prih.)

Iz šole za šolo.*)

Naloge v izobražbo prostih stavek.

(Sestavil **Fran Jamšek**.)

(Dalje.)

3.

— nismo vojaki. — niste gospodinje. — so domoljubi. — niso sužinje. — ni slepar. — je radodarnik. — je dobrotnica. — ni umeteljnik, je bil modrijan. — niso Evropljani. — je moj dom. — moja domovina. — ni moja očetnjava. — sosedna država. — zidar. — tesar. — lončar. — usnjar. — krčmar. — trgovec. — načelnik krajnega šolskega sveta. — c. kr. okrajni šolski nadzornik. — c. kr. deželni šolski nadzornik. — c. kr. okrajni sodnik. — c. kr. notar (belježnik). — c. kr. okrajni glavar. — deželni poglavar. — cesarski namestnik. — deželni poslanec. — imenuje se domači pešpolk štev. (?). — mejna grofija. — vojvodina. — nadvojvodina. — poknežena grofija. — knježevina. — kraljevina. — država. — državni poslanec. — ljudovlada. — je najmanjši del zemlje. — prikazen. — je pradam (prvotni dom) Habsburžanov. — sveta dežela. — je srbski kralj. — je nemški cesar. — je naš prestolonaslednik. — je grb našega cesarstva. — je moj bližnji. — gospodar vseh stvari. — so naš pravi dom.

Dovršitev.

Mi nismo vojaki. Ve niste gospodinje. Oni so domoljubi. — — — — Nebesa so naš pravi dom.

*) V 1. dovrš. II. nal. na str. 62. beri nam. čevljar je rokodelc: Tomaž je čevljar.